

ՎԱՀԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԷԶՄԻԱՆՆԻ ՊԱՏՎՈՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԹԻԼԻԱՍՈՒՄ

1. ԷԶՄԻԱՆՆԻ ԴԵՊԻ ԱՆԹԻԼԻԱՍ

Ապրիլի սկզբներում Մայր Աթոռում հեռագիր ստացվեց Մեծի Տանն Կիլիկիո շնորհապարգ Կաթողիկոս Տ. Տ. Գարեգին Ա.ի ծանր հիվանդության մասին, Հեռագիրը ճշնշույ տպավորություն թողեց նրա բոլոր բարեկամների, ծանոթների և աշակերտների վրա, և որն առանձնապես հուզեց Ամենայն Հայոց Հայրապետ Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Գեորգ Զ. Կաթողիկոսին — չէ՞ որ երկու Հայրապետները էջմիածնի Գեորգյան ճեմարանում դպրոցական աշակերտներ էին եղել, միասին սարկավազության կոչումն ընդունել, միասին արտասահման մեկնել ուսանելու և վերադառնալով Մայր Աթոռ, տասնյակ տարիներ աշխատել Ս. էջմիածնում որպես իրար արտակից և մտերիմ ընկերներ։

Հնարավորություն չունենալով անձամբ այցելել մահճի մեջ ընկած իր օծակից ընկերոջը, Ամենայն Հայոց Հայրապետը որոշեց, ի հարգանս իր հոգևոր եղբորը՝ էջմիածնասեր և հայրենասեր Գարեգին Կաթողիկոսին, երկու հոգուց բաղկացած հատուկ պատգամավորություն ուղարկել նրա մոտ տեսության։

Պատգամավորության կազմը որոշելիս, Վեհափառ Հայրապետը նկատի ունեցավ հետևյալ երկու սկզբունքը — ուղարկվող պատգամավորության մեջ անպայման լինի մի բարձրաստիճան հոգևորական և մի հայադետ, և, ապա, ուղարկվող երկու հոգին էլ լինեն Գարեգին Կաթողիկոսի աշակերտներից, Վեհափառ Հայրապետը հոգևորական անձնավորությունը որոշեց մեզ, որպես Գեորգյան Հոգևոր խորհրդի անդամ, իսկ հայադետներին՝ պրոֆեսոր-գովարդ Ա. Արքա-համյանին։

Մեզ համար, իսկապես, շատ դժվար էր

այդպիսի հեռավոր ճամբորդություն հանձն առնել, նկատի ունենալով մեր տարիքը և առողջությունը, բաղաքական ներկա լարված վիճակի հետ կապված ճանապարհորդական դժվարությունները և այլն, Սակայն Վեհափառ Հայրապետին չվշտացնելու հանգամանքը և մեր հիվանդ ուսուցչին տեսնելու անգուսպ ցանկությունը, մեկ ստիպողին հանձն առնել այդ դժվար և ոչ ուրախ առիթ ուղևորությունը։

Մի քանի օրվա մեջ անհրաժեշտ պատրաստությունները տեսնելուց հետո, մենք և պրոֆ. Ա. Արքահամյանը Որեանի օդանավակայանից թռանք Մոսկվա՝ այնտեղ արտասահմանի անցադիր և վիզաներ ստանալու համար, Վեհափառ նախապես դիմել էր Հայկական ՍՄԽ Միևիտներին Մովսիսի կից Հայ նկեղեցու գործերի խորհրդին և խնդրել ոյությունները ստեղծել մեզ՝ արտասահման մեկնելու համար։

Մոսկվայում մենք հարկադրված եղանք երկար սպասել, որովհետև այստեղ պիտի ստանայինք ոչ միայն Լիբանանի կառավարության թույլտվությունը, այլ նաև այն երկրների, որոնց միջով պիտի անցնեինք, Պարսկաստան, որ Մոսկվայից Բեյրութ գնալու ամենամոտիկ և արագընթաց ճանապարհը՝ Չեխոսլովակիայի և Հունի վրայով դեպի Բեյրութ դործող օդային գիծն է, ուստի և մենք պիտի ունենայինք ընված պետությունների տրանզիտ վիզաները։

Անհրաժեշտ բոլոր ձևակերպությունները յատարելուց հետո, արտասահման ճանապարհվեցինք մայիսի 4-ին։

Առավոտյան շատ կանուխ գնացինք Մոսկվայի Վեսեկովո կոչվող օդանավակայանը, որտեղից թռչում է Պրագայի սավառնակը։

Վերադառնալու հաջողությունները 1945 թվին Ազգային-հիմնական ժողովում

Օդանավակայանի մարտատանը մեր ճամբրուկները թեթևակի նայելուց հետո, թույլ տվին սավառակ նստել: Օդ քարժրացանք ժամը 7-ն անց 45 րոպեին: Սավառակում շատ քիչ մարդիկ կային — Կարմիր Խաչի ԿԺՈՎ աշխատող երկու չինացի երիտասարդներ էին, մեկ ֆրանսիացի լրագրող՝ իր տիկնոջ հետ, մեկ սովետական քաղաքացի՝ տեխնիկ. և մի բանի շինիչ: Սավառակը սովետական էր:

Սավառակը թռավ Մինսկի և Վարշավայի վրայով, որոնցում մեկական ժամով վայրէջք կատարեց, վերցրեց անհրաժեշտ բեռն-դիմեր ու յուղը և շարունակելով թռիչքը, տեղ հասավ ժամը 3-ին (Պրագայի ժամանակով՝ ժամը 5-ին): Ճանապարհին օդային վիճակը շատ կային և առտանումները շատ ուժեղ էին: Նյխապտույտ ունեցավ պրոֆ. Ա. Աբրահամյանը, որն ընդհանրապես վատ է տանում սավառակը:

Մեր սավառակը վայրէջք կատարեց ոչ թե Պրագայի օդանավակայանում, այլ Նրա-նից մոտ երկու հարյուր կիլոմետր հեռավորության վրա գտնվող Բոնո կոյվոդ օդանավակայանում:

Օդանավակայանից հատուկ ավտոբուսով տեղափոխվեցինք Բոնո քաղաքը, թեթև ճաշեցինք և երկաթուղու տոմս վերցնելով, նույն օրը մեկնեցինք Պրագա:

Բոնոյից Պրագա տանող երկաթուղին անցնում էր Զեխուսլովակիայի բնակչաշատ շրջաններով, Անձրեային օր էր: Լուսամուտից հաճելի էր դիտել Զեխուսլովակիայի գեղեցիկ բնությունը, Նրա բարեկարգ քաղաքներն ու դյուղերը: — Զեխուսլովակիան, ընդհանրապես, զարգացած արդյունաբերական երկիր է, այնտեղ, կարելի է ասել, որ դյուղի և քաղաքի տարբերությունը վերացել է, երբեք դյուղը չես տարբերի քաղաքից:

Երկաթուղային մեր ճանապարհորդությունը տևեց մոտ չորս ժամ, և մենք, երեկոյան ժամը 9-ի մոտերքը, հասանք Պրագա, որը տեղական արտասանությամբ «Պրահա» է կոչվում:

Պրագայի երկաթուղային կայարանում մեզ դիմավորելու էր եկել տեղի Պրավոսլավ Եկեղեցու գործերի կառավարիչ Բորիս Լեոնտևիչ Զերկեսը, որն ունի պրոֆեսորի կոչում և Պրագայի աստվածաբանական ֆակուլտետում վարում է պրոֆեսորի պաշտոնը: Զարգացած և անչափ քաղաքավարի անձնավորություն է: Նա իր ավտոմեքենայով մեզ տարավ «Ալկորոն» կոչվող հյուրանոցը, Հյուրանոցի վարչությունը մեզ ընդունեց և առանձին համարներ հատկացրեց:

Հաջորդ օրը, մայիսի 5-ին, շաբաթ, մեր մոտհոգության գլխավոր խնդիրն էր պար-

գել՝ թե ի՞նչ սավառակով մենք պիտի թռչեինք դեպի Հոռմ, իսկ այնտեղից՝ Բեյրութ: Պրոֆ. Զերկեսի հետ գնացինք քաղաքի օդանավակայանի վարչության գրասենյակ: Պարզվեց, որ Պրագայից Հոռմ կարելի է թռչել միայն սկանդինավյան մի ընկերության սավառակով, որը տրանզիտ դալիս և Պրագայի վրայով թռչում է շաբաթական միայն մեկ անգամ, ուրաթ օրերը: Ուրեմն, այդ հաշվով, մենք պիտի սպասեինք վեց օր: Սակայն մեր այդ ակնկալությունն էլ ի դեմս անցավ, որովհետև պարզվեց, որ նշված ընկերության առաջիկա սավառակի բոլոր տեղերն արդեն բռնված են, և մենք թռչելու համար երկու շաբաթ սլետր է սպասենք: Դժվարությունից դուրս գալու համար մեզ մի ելք էր մնում՝ թռչել Ամստերդամ, իսկ այնտեղից, ուղիղ գծով, առանց Հոռմ մրտնելու, թռչել Բեյրութ: Ժիշտ է, դա հեռու գիծ էր, բայց ուրիշ ելք չկար: Օդանավակայանի գրասենյակը մեզ խոստացավ Պրագայից Նախապես հեռագրով պատվեր տալ մեր տոմսերը, իսկ ինչ վերաբերում է հոյսեղական վիզային, քացատրեցին մեզ, որ սավառակով, առանց կանգառի, Հոլանդիայի վրայով թռչողներից միզա չի պահանջվում: «Հոգեցինք թռչել այդ ճանապարհով և պատվիրեցինք տոմսերը: Գեղեցիկ առիթ էր մեզ տեսնել Ամստերդամը, որը մեր տպագիր դրքի երախայրիքն է տվել և որի հետ պատմական շատ հիշատակներ կան կապված:

Նույն օրը ցերեկվա ժամը 12-ին մեզ այցելեց Զեխուսլովակիայի Պրավոսլավ Եկեղեցու էկզարխ Եյիֆերեյ միտրոպոլիտը, որը միտոմանակ Պրաթսկի և Զեխիայի միտրոպոլիտն է, ունի ավելի քան 400.000 հավատացյալ: Պրոֆ. Ա. Աբրահամյանի հետ նա ծանոթ էր Լուգալովիցոյի կոնֆերանսից, իսկ մեզ հետ նոր էր ծանոթանում: Զրույցի ժամանակ պարզվեց, որ նա հայոց մոտիկ ծանոթ անձնավորություն է, հոգեորական բարձր աստիճանով երկար պաշտոնավարել է Ռուստովում և մոտիկ հայ ծանոթներ է ունեցել այնտեղ: Եյիֆերեյ եպիսկոպոսը իր ուրախությունը հայտնեց Հայոց, Ռուսաց և Վրաց Եկեղեցիների միջև ստեղծված սերտ համագործակցության համար, որի լավագույն ապացույցը նա համարում էր խաղաղության համար երեք Եկեղեցիների Պետերի համատեղ կոչը՝ ուղղված բոլոր քրիստոնյա եկեղեցիներին:

Ճաշից հետո, Զերկեսի ուղեկցությամբ, պատեցինք Պրագայում և տեսանք Նրա աչքի ընկնող գեղեցիկություններից կարևորները: Անհրաժեշտ ենք համարում նրանցից մի քանիսի վրա կանգ առնել:

Ոհնք, ամենից առաջ, եղանք Վաղլավայի

փողոցում և տեղանք Վաղյազի նշանավոր հուշարձանը՝ Ս. Վաղյազի ձիու վրա նստած, որը աշխարհահռչակ արձանագործ Հովսեփ Մխիթրեկի ստեղծագործությունն է և 19-րդ դարի շխական արձանագործության գլուխգործոցը կարելի է համարել:

Վաղյազի փողոցից հետո, մենք գնացինք դեպի Վրաժա գետը և դիտեցինք Պրադայի հայտնի գեղեցկություններից մեկը՝ Կուրյուսյան քարե կամուրջը, որն Եվրոպայի հնագույն կամուրջներից մեկն է: Նա կառուցվել է 1357—1358 թվականներին Պյոտր Պարլերի կողմից և իր վերջնական ձևավորումն ստացել 1706—1714 թվականներին, երբ 15 տեղերում դրվել են զույգ-զույգ հրաշակիրա արձաններ, որոնք 18-րդ դարի շխական արձանագործության գեղեցիկ նմուշներ են:

Անցնելով Կուրյուսյան կամուրջով, բարձրացանք Պրոպայի արևմտյան կողմի ըլուր, որի վրա գտնվում է Ս. Վրաժի տաճարը:

Թաղված են Չեխիայի անցյալի քաղաքական աշխիքն հռչակող բազմաթիվ գործիչներ:

Վրաժի տաճարից վերադառնալով քաղաքի կենտրոնը, մենք տեսանք Ս. Աստվածածնի տաճարը և նրա մոտիկ Ցան Հուսի հուսիստական շարժման առաջնորդի հուշարձանը, հպարտ կանգնած պաղի դատաստանի նստալ ուրվելու պահին: Ընդհանուր տեսանք Պրադայի թատրոնի շենքը, Հայրենական պատերազմի ժամանակ օգնության և կամ առաջին սովետական տանկը՝ դրված քաղաք բարձր պատվանդանի վրա, և Պրադայի պատմական, ճարտարապետական աշխիքն հռչակող շատ կոթողներ և հուշարձաններ:

Հունիսի 6-ին Չեխոսլովակիայի ազատագրման 6-րդ տարեդարձն էր: Քաղաքը տոնական տեսք էր ընդունել: Փողոցներն ամենուրեք զարդարված էին նկարներով, դրոշակներով և նշանախոսքերով: Ժամը 10-ին տեղի ունեցավ զորահանդեսը, որից հետո ժողովարդն զրոհնում էր փողոցներում:

Պրադայի Ս. Վրաժի տաճարի առջև Չեխոսլովակիայի ազատագրման 6-րդ տարեդարձի և Չեխոսլովակիայի ազատագրման 6-րդ տարեդարձի ժամանակ:

ըր Վրաժի տաճարը գոթական ոճով մեղհասած քրիստոնեական ճարտարապետության գլուխ-գալթոցներից մեկն է: Նա կառուցվել է Կարլոս 4-րդ և նրա որդի Վաղյազ 4-րդ կայսրների ժամանակ (14-րդ դարում): Տաճարի ճարտարապետներն են հանդիսացել Մատթեոս Արքիեպիսկոպոսը և Պյոտր Պարլերը: Տաճարի երկարությունը 100 մետր է: Ներսից հրաշալի զարդարված է: Տաճարում

ճաշից հետո պրոֆ. Չերկեսը այցելեց մեզ և մենք միասին գնացինք Պրադայի գերեզմանատունը, ուր գտնվում էին նաև Հայրենական պատերազմի ժամանակ Պրադայում ընկած մեր կարմիր-բանակայինների գերեզմանները: Մենք այստեղ հոգոց ասացինք զոհված կարմիր-բանակայինների վրա:

Ի պատիվ չեխ ժողովրդի, պիտի ասել, որ նրանք տնչափ լավ գերեզմաններ են պա-

հում— քաջառիկ խնամք են տանում իրենց հարազատների գերեզմաններին, ճաշակավոր տապանաքարեր կամ արձաններ են դնում մահացածի գերեզմանին, շուրջը ծաղիկներ են ցանում, ճրագ, լոյս են դնում և այլն:

Մայիսի 7-ին պատրաստվեցին հաջորդ օրվա թոշիքի համար: Մենք եղանք Պրավոսլավ եկեղեցու էկզարխատում: Այստեղ մեզ հայտնեցին, որ իրենք Ամստերդամում ունեն ներկայացուցիչ՝ Դիոնիսի վարդապետը, որին և հեռագրված է դիմավորել մեզ և հարկավոր օգնությունը ցույց տալ:

Նույն օրը երեկոյան մենք փոխադարձ այցելություն տվինք էկզարխ Ելիֆերել և պիսկոպոսին: Մեզ հետ էր պրոֆ. Չերկեսը: էկզարխը մեզ ընդունեց քաջառիկ հարգանքով և հյուրասիրեց:

Մայիսի 8-ին կանուխ պատրաստվեցինք թուշելու: Կազմեցինք անգլերեն լեզվով հեռագիր Գարեգին Կաթողիկոսի վրա՝ մեր մեկնման մասին:

Պրոֆ. Չերկեսի ուղեկցությամբ դնացինք օդանավակայան: Դեպի Ամստերդամ թռանք հոլանդական սավառնակով: Սավառնակը դեթե դատարկ էր—սավառնակում մենք երկուսով էինք և մեկ հոլանդացի մարդ՝ իր կնոջ և փոքրիկ երեխայի հետ միասին, և ուրիշ ոչ ոք:

Թռիչքը տեղեց ընդամենը երեք ժամ, և ճաշից շատ առաջ հասանք Ամստերդամ: Օդանավակայան մեզ դիմավորելու էր եկել Դիոնիսի վարդապետը, Հաագայի Պրավոսլավ եկեղեցու վարչություն անդամներից մեկի հետ, որի անունը չենք հիշում:

Նրանք մեզ ուղեկցեցին դեպի օդանավակայանի դահլիճը: Փահանջն և իր ուղեկիցը թույլտվություն խնդրեցին համապատասխան իշխանություններից մեզ Հաագա տանելու համար և իրավունք ստանալով մեկնեցինք Հաագա:

Հաագա մենք մեկնեցինք ավտոմեքենայով: Բավական հեռու էր, ժամ ու կեսի չափ տեղեց մինչև մենք հասանք Հաագա: Ծանապարհը անցնում էր վարդի դեպքիկ դաշտերի միջով—արվեստական ցանված դույնդդույն վարդերի դաշտերը փոված էին հա-

նապարհի երկու կողքերում: Հոլանդիայի արտահանման գլխավոր ապրանքներից մեկը վարդն է:

Հաագայում մենք իշանք Դիոնիսի վարդապետի առևել, Այստեղ Պրավոսլավ եկեղեցու վարչությունը մեզ հյուրասիրելու համար պատրաստություն էր տեսել: Դիոնիսի տունը հավաքվեցին վարչության անդամներից մեզ հոգի՝ երեքը տղամարդ, երեքը կին: Ուրախ ժամանեց ունեցանք և վերջում նկարվեցինք:

Դիոնիսի մոտ հյուրասիրվելուց հետո, այցելեցինք ռուսաց եկեղեցին, որը քահանայի տան կողքին էր գտնվում: Այնուհետև տվա՜տում պատեցինք Հաագայում, թեթևակի ծանոթացանք քաղաքի հետ, և մեկնեցինք Ամստերդամի օդանավակայանը:

Նույն օրը, մայրամուտին, նստեցինք սկանդինավյան ընկերության 52 տեղանոց սավառնակը և թռանք դեպի Բեյրութ:

Ծանապարհում մենք միայն մի տեղ վայրէջք կատարեցինք— ձենովայում: Վայրէջք կատարելուց առաջ սավառնակը մի քանի անգամ պտտվեց քաղաքի վրա: Մուլ դիշերին, վերից մենք դիտեցինք էլեկտրական լույսով ողողված ձենովան՝ միջնադարյան առևտրաշահ և նշանավոր այս քաղաքը:

ձենովայի օդանավակայանում մենք մնացինք մոտ մի ժամ: Հանդուստացանք օդանավակայանի դահլիճում: Նարնջի սառը օշորակ խմեցինք: Օշորակը, պետք է ասել, Խալիլայում ամենատարածված և սիրելի լուպեին է:

Մեր սավառնակը շարունակեց իր ճանապարհը և ամբողջ դիշեր թռավ Միջերկրական ծովի վրայով: Երեկոյան, ընթրիքից հետո, իջեցինք աթոռների դիմամասը, սավաններ բաժանեցին և մենք պառկեցինք քնելու: Օրվա հոգնությունից ջարդված էինք, ուտի և անմիջապես մեր քունը տարավ: Առավոտյան երբ լույսը բացվեց, մենք պոչին մոտենում էինք Բելյուսթին: Շուտով լվացվեցինք և կարգի դրինք հագուստներս: Ժամը վեցն անց կեսին մեր սավառնակը վայրէջք կատարեց Բելյուսթի օդանավակայանում:

2. ԱՆՔԻԼԱՍ ԺՍՍԱՆՈՒՄԸ ԵՎ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեզ շատ էր մտահոգում այն հարցը, թե Անթիլիասում ստացել են արդյոք մեր հեռագիրը և մեզ դիմավորողներ լինելու են: Սավառնակից դուրս դալուն պես նկատեցինք օդանավակայանում երկու հայ հոգեվորականի ներկայությունը: Պարզվեց, որ մեզ դիմավորելու լին եկել Կիլիկիո Կաթողիկոսարանի դուռն եպիսկոպոս գերաշնորհ

Տ. Խորեն Բարոյան սրբազանը և Կիլիկիո միաբանության անդամ հոգեշնորհ Տ. Ողիշե արեղան:

Բելյուսթի մոտենալու համար նախապես անհրաժեշտ էր, որ մենք մեր փոստովթյակները դրանցի տայինք տեղի մաքսատանը: Շուտով կուտարեցինք այդ ձևականությունը: Սակայն մենք մի պիմարության հանդիպեցինք. մտր-

ստատոսն աշխատողները շուշեցին մեր ճամբարովներէն մեկը և հայանաբերեցին, որ մեզ մաս քստն առաւ ծխախոտ ավելի է, քան օրենքով սահմանված քանակն է: Մաքսատան վարիչը, նիշարակաղմ մի երիտասարդ տրար, հայտարարեց, որ մեր քստն առաւ ծխախոտը բռնադրւած է: Որքան մենք և խորհն սրբազանը աշխատեցինք նամուղել, որ կառավարութեան որոշման տուից չկառնեն, որ անհարմար է մեզ հետ տարվալ մի քանի տուի ծխախոտ բռնադրւածէր, բայց մաքսատան աշխատողը, քրմական անսուրբերութեամբ, մերմեց մեր խնդրանքը Վերջում, երբ մենք խնդրեցինք բռնադրւած ծխախոտների համար ստացադիր տալ և

Անթիլիոնում, առաջին Համա յիսորհալին պատերազմի առաքիններին, ամերիկյան որրանաց է անգամորված եղել, իսկ հետո, այդ տարածութեանը և ամերիկյան բարակները ղեկ է կիլիկիո Կաթողիկոսութեանը, և այնտեղ վերջնականապէս հաստատել կիլիկիո Կաթողիկոսարանը իր հարակից Գարեգին քով:

Վանքին կից կառուցված է փոքրիկ մատուռ, ուր տեղադրված են առաջին Համաշխարհային պատերազմում տաճիկների կողմից Տեյր-Էյ-Ջորում և Բաւ-յուլ-Այնում բարդված հայերի ոսկորները. սրտնք համարված և բերված են այստեղ: Մատուռը ճշող սպամորութեան է թողնում ալցեւտի վրա:

Պերաշնորհ Տ. Վահան արեւալիկոսար, Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի նիվանդորդան մանկի մոտ:

վերցնել ծխախոտի տուիները, մաքսատան աշխատողը, քստ երեւելին, դգաց իր արածի անհարմարութեանը, բռնադրւած ծխախոտի տուիները մեզ վերադարձրեց առանց մաքսային հարկ վերցնելու:

Ողանավակայանից ձանապարհվեցինք Անթիլիաս, որը գտնվում է Բեյրութից 5 կիլոմետր հեռավորութեան վրա:

Գարեգին Կաթողիկոսը նախապէս ստացել էր Գեորգ Կաթողիկոսի հեռագիրը:

Անթիլիասի միաբանութեանը և Գարեգինի ուսանողութեանը սպասում էին մեզ բակում: Տեղ հասնելուն պէս, վանքի գույգ գտնգերն սկսեցին ղողանջել, և շարականներ երգելով մեզ տարան եկեղեցի:

Վեհարանում մեզ քարի դալատի խոսք

ասաց Դերենիկ սրբազանը, Բերում ենք իմառուտ գերաշնորհ Տ. Դերենիկ եպիսկոպոսի ողջույնի խոսքը.

«Ուրախ ենք այսօր Ձեզ մեր հարկի տակ ընդունելու համար Մեկ է մեր մկեղեցին, մեկ են մեր աթոռները, բոլորս մեկ ենք հոգիով և սրտով: Ձեր ներկայությունն ավելի կգործացնե մեր միությունը: Ձեզմե կառնենք մեր կարոտը վսեմական Արարատին, հավերժական Ս. Էջմիածնին և անմահական Հայրենիքին: Բարով եկաք, Պիտի ուզեինք, որ ճիշտ Ձեր տան պես զգայիք»:

Պատասխան խոսքով հանդես եկանք մենք, Գեորգ Ջ. Կաթողիկոսի անունից ողջունելով Անթիլիասի միաբանությանը և Դպրեվանուց ուսանողությանը, նշեցինք այն սերտ կապը, որ գոյություն ունի Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսության և Ամենայն Հայոց Հայրապետության միջև: Մանթաքոչինք նաև պատգամավորության պալու նպատակի հետ, հայտնելով, որ պատգամավորությունը եկել է հիվանդ Վեհափառի տեսության:

Ներկաները բոլորը եկան և բարի գուրուստ մաղթեցին մեզ: Նրանց մեջ էին գերաշնորհ Տ. Փառեն եպիսկոպոսը, գերաշնորհ Տ. Դերենիկ եպիսկոպոսը, հոգեշնորհ Տ. Գնել Մ. վարդապետը, պարոն Սիմոն Սիմոնյանը և ուրիշները: Այնուհետև մեզ առաջնորդեցին հին Վեհարանի շենքը՝ մեզ համար նախապես պատրաստված սենյակները:

Նույն օրը, լվացվելուց և փոխվելուց հետո, մենք ներկայացանք հիվանդ Վեհափառին: Նա ճանաչեց մեզ, հուզվեց և արտասովեց. հայրենասեր և էջմիածնասեր Վեհափառի միտքը մեզ տեսնելիս, երևի այդ բուռն թուով պտույտի իր ուրիշի Հայրենիքում և Ս. Էջմիածնում...

Վեհափառը պատկած էր մահճակային, բայց մեզ ընդունեց նստած միճակով: Նրա հիմնական հիվանդությունը արյան երակախցում է, բայց որովհետև շատ է հյութվել, այդ պատճառով շուտ-շուտ բարդություններ է տալիս: Վեհափառի բուժման վրա աշխատում են Բելյուֆի աչքի ընկնող գրեթե բոլոր հայ բժիշկները, պրոֆ. Ննի-լոմշույանի գլխավորությամբ: Նրանք բազմակի ուշադրությամբ են շրջապատել Վեհափառին և անում են կարելին, նրա թունկագին կյանքը փրկելու համար:

Բելյուֆի լավագույն բժիշկները, այսօր է ասել, հայեր են, նրանց մեջ կան մի քանի պրոֆեսորներ, որոնք մեծ համարում ունեն ոչ միայն իրանական, այլև ողջ Արևելքում:

Վեհափառը սկսեց հարցնել իր հոգևոր

հղորդ՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետի առողջության, էջմիածնի վիճակի, առաջին հայագետների, նոր հրատարակվող հայագիտական աշխատությունների մասին:

Տեսնելով, որ Վեհափառը շատ խոսելուց հոգնում է, ցանկացանք հանգիստ թողնել իրեն: Նա կանչեց իր միաբաններին մի քանի հոգու և հայտարարեց, որ՝ «Ամենայն Հայոց Հայրապետի ինձ տեսնելու համար այսքան հեռու ճանապարհներով պատգամավորություն ուղարկելը վեր է ամեն տեսակ գնահատանքից և շատ ազնիվ ժեստ է: Նա հանձնարարեց Դերենիկ եպիսկոպոսին և դուռն եպիսկոպոս խորեն սրբազանին՝ բոլոր տեսակի դուրություններ ստեղծել մեզ համար: Նա հայտնեց նաև, որ իր անձնական ավտոմեքենան դնում է մեր սրամադրության տակ, մինչև մեր մեկնման օրը: Մենք համբուրեցինք Վեհափառի Աչքի դուռն եկանք»:

Տեղական առաջադիմական բոլոր հայկական թերթերը տպագրել էին Կաթողիկոսարանի աված հաղորդումը՝ մեր ժամանման մասին: Իրանահայ հայկական շրջանում արդեն տարածվել էր մեր դալքատյան լուրը և Բելյուֆից սկսել էին ժամանել առանձին կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ՝ բարի գալուստի ուղջուններով: Սկան որոշ թերթերի թղթակիցներ տեղեկատվություն վերցնելու:

Մեր ժամանման օրը, հրեկայան, նրուստ: ղեմից Անթիլիաս եկավ նրուստաղձի Հայոց Պատրիարքական Տեղապահ գերաշնորհ Տ. Նիկիշ վարդապետ Տերտերյանը: Պարզվեց, որ նա Ամենայն Հայոց Հայրապետից հեռադիր էր ստացել, որպեսզի մեզ հետ հանդիպի Անթիլիասում և մեր վերադարձի ժամանակ մեզ ընկերանա իր երկու միաբանակից ընկերներով (նրանք Ս. Էջմիածին էին զալու եպիսկոպոսական ձեռնադրության համար):

Մայիսի 10-ին, մեր ժամանման հաջորդ օրը, մենք պաշտոնական այցելություն տվինք սովետական մեր ղեկավարությանը և ղրանցել տվինք մեր անձնագրերը, ինչպես պահանջվում է օրենքով: Դեսպատնա տանք մեզ շատ սիրալիր ընդունեց ղեկավանը և հյուրասիրեց: Պարզվեց, որ ղեկավարատանը կան և հայ աշխատողներ— պարոն Սարգսյանը և պարոն Խանգուլյանը, որոնք վերին աստիճանի սիրալիր էին մեր նկատմամբ:

Մեր ժամանման լուրն ասնելով, մեզ տեսության էր եկել Դամասկոսից Հոգեշնորհ Մավարը վարդապետ Գուլումջյանը, — մեծ պատրաստություն ունեցող, հայրենասեր և եկեղեցական ավանդությունները քննադատող պահպանող մի հոգևորական:

3. ՀԱՆԴԻՍԱՎՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳԸ ԵՎ ԱՌԱՋԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Պատգամավորությունը Անթիլիասում մնաց մոտ մեկ և կես ամիս՝ մայիսի 24-ից մինչև հունիսի 24-ը։ Այդ ժամանակվա ընթացքում մենք առիթ ունեցանք հանդիպելու և խոսելու բազմաթիվ մարդկանց հետ, ընդունեցինք մի շարք կազմակերպությունների ներկայացուցիչների, հյուրասիրվեցինք մի քանի անգամ, խոսեցինք, ելույթներ ունեցանք տասնյակ անգամ։ Այդ բոլորը մանրամասնությամբ չի չեղ և գրելը, լհարկե, երկար է։ Ես ցանկանում եմ միայն

թյուն էր սեղավորվել, որ «Վառն» արքեպիսկոպոսը պատարագի ժամանակ հաղորդելու է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հայրապետական օրհնություններն ու հայրական ողջունները։ Պատարագին ներկային էր եկել հավատացյալների հսկայական թաղմություն։ Պատարագի վերջում, հակիրճ քարոզով հանդես եկանք մենք։

Պատարագի վերջանալուց հետո բարձրացանք Վահարան, մոզմուրդը խանվեց ներսը, առնիքների վրա և բալի մեջ։ Վե-

Անթիլիասի Կաթողիկոսությանի միաբանությունը՝ զերաշնուրն Տ. Վաման արհեսպիսկոպոսի հետ։

կանգ տունել մեր ունեցած կարևոր հանդիպումների և ելույթների վրա։

Մեր Անթիլիաս ժամանելուց մի քանի օր հետո, մայիսի 13-ին, կիրակի օրը, Անթիլիասի տաճարում տեղի ունեցավ պատարագ, որ մենք պաշտոնապես պիտի հաղորդեինք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությունները։ Կաթողիկոսարանի կողմից թերթերում, նախապես, հայտարարու-

հարանի մեջ նորից խոսեցինք մենք և հաղորդեցինք Ն. Ս. Սթուքուն Տ. Տ. Գևորգ Զ. Վեհափառի սրտագին ողջունները և օրհնեցինք ներկաներին։

Անթիլիաս ժամանելու մեր հաջորդ օրվանից սկսվեց այցելությունների հեղեղը։ Կալիս էին, անվերջ դալիս Սիրիայի և Լիբանանի հայկական շրջաններից։ Այցելուների համար հերթ էր ստեղծվում, որովհե-

սեւ մենք չէինք կարողանում անմիջապես բոլորին ընդունել և բավարարել։ Այստեղ մեզ օգնության էին հասնում գերաշնորհ Տ. Խորեն եպիսկոպոսը, հոգեշնորհ Տ. Գնեկ Մ. վարդապետը և պարոն Սիմոն Սիմոնյանը — նրանք էին հերթ սահմանում, այցելողներին ներկայացնում և նսկում, որ մասնակից ավելի մեզ չղքալեցնեն։

Մեր նկատմամբ անշափ սիրայիլը էր առանձնապես Գնեկ Մ. վարդապետը, — երիտասարդ, զործույնյա, հրաժարական բարձր պատրաստությամբ մի հողետրական, որը մեծ հեղինակություն ունի Անթիլիասի միաբանության մեջ և սիրված է Գարեգին Կաթողիկոսի կողմից։

Մեզ այցելողների հետաքրքրության հիմնական հարցերը՝ Հայրենիքի ներկա միճակն էր, հայրենադարձ իրենց բարեկամները, Մայր Աթոռը և այլն։ Մեզ անշափ սուրխացնում էր, որ հակառակ թշնամական շրջանների թունոտ պոռպագանդային, հակառակ ամեն տեսակ ըսնություններին և ճնշումներին, հայկական աշխատավոր զանգվածն իր ճնշող մեծամասնությամբ, հարգելով հանդերձ տեղական իշխանությունը, մնում է կապված իր սիրելի Հայրենիքին։

Զարմանալիորեն սխալ պատկերացում էր ստեղծվել մեր պատգամավորության իրավասության նկատմամբ։ Մարդիկ չէին կարողանում ըմբռնել, որ էջմիածնի պատգամավորը ոչ մի լիազորություն և իրավասություն չունի պաշտելու հայրենադարձության և, ընդհանրապես, քաղաքականության հետ կապված որևէ հարցով։

Պետք է ասել, որ արտասահմանի հայկական շրջանը պարզ պատկերացում չունի նկեղեցու և պետության փոխհարաբերության մասին մեզ մոտ։ Յույց տալու համար, թե ինչ աստիճանի թյուր հասկացողություն կա նկեղեցու և պետության հարաբերությունների ըմբռնողության հարցում, ցանկանում ենք բերել մի փոքրիկ փաստ։ — Առաջադիմական թերթերից մեկը, անվատահելի մի աղբյուրից առնելով, հաղորդել է, որ իբր սովետական կառավարությունը Ամենայն Հայոց Հայրապետի համար ծրեանում վիլլա է կառուցել և իր հաղորդումն ավելի վատահելի դարձնելու համար, տվել նրա նկարագրությունը, — թե այն բաղկացած է դեղադարձ այսբան դահլիճներից, այսքան առանձնասենյակներից, ներսը ունի չափ ձևը, դուրսի հակասուն սյուսիսին է, և այլն և այլն, Թշնամական լիերթերից մեկը, որը տառապում է Մայր Աթո-

ռը վարկաբեկիլու անբուժելի հիվանդությամբ, իսկույն օգտադործել է այդ — առաջի բերել է առաջադիմական այդ թերթի հաղորդումը և մեծախորհուրդ ավելացրել թե՛ «Բոլշևիկները գիտեն թե ինչու համար են Ամենայն Հայոց Հայրապետի համար վիլլա կառուցում»։ Արտասահմանում չեն կարողանում ըմբռնել, որ պետությունը ոչ մի դեպքում, ոչ մի նյութական օգնություն չի կարող ցույց տալ նկեղեցուն, նման օգնություն տալը, ինքնին, Սովետական Միության կոնստիտուցիայի կոպիտ խախտումն է։ Ինչպես, Սովետական կառավարությունը ոչ ոքնում է և ոչ միջամտում նկեղեցական գործերում։

Վիլլայի հետ կապված իրողությունն այն է, որ Վեհափառ Հայրապետը, իրոր, ցուրկանալով մի փոքրիկ վիլլա, տվելի օխշու կլինի ասել՝ առաջնորդարան կառուցել նրանում, ուր կարողանան ինքը, ինչպես և Մայր Աթոռ հեռավոր տեղերից եկող չլուրերը կանգ առնել, դիմել է կառավարությանը, հողամաս ստացել, Ենեթի նախագիծը կազմվել է և առաջին հարկի որոշ մասերը կառուցվել են, սակայն Վեհափառ Հայրապետի նյութական միջոցները չնհրելու պատճառով, երեք տարի է, որ մնացել է այն թերավարս վիճակում։

Մայիսի 15-ին մեր պատգամավորությանը թեյասեղանի հրավիրեց զոկոսը Լեհիզմյանը, այն բոխիկ-պրոֆեսորը, որը զեկավարում է Վեհափառի բժշկությունը։ Թեյասեղանին հրավիրված էին Բեյրութի չեղոր մտավորական շրջանից 30—40 հոգի, Թեյասեղանի շուրջ հավաքված մտավորականները հետաքրքրվում էին Հայաստանի վերելքով, հայրենադարձների միճակով, նրանի շինարարությամբ, բարձրագույն ուսումնական հաստատություններով։

Մայիսի 13—17-ը մեզ այցելեցին զրեթի բոլոր առաջադիմական կազմակերպությունների ներկայացուցիչները և բարի գալուստ մաղթեցին մեզ։

Մայիսի 18-ին մեզ այցելեցին Բեյրութի մի խումբ քահանաներ, թվով 10 հոգի։ Նրանք հետաքրքրվում էին Մայր Աթոռի միճակով, Ամենայն Հայոց Հայրապետի առողջությամբ, քահանաների, առանձնապես հայրենադարձ քահանաների միճակով և այլն։

Մայիսի 27-ին, բացառիկ հանդիսավորությամբ, Անթիլիասում տոնվեց էջմիածնի տոնը։

(Շարունակելի)